

УДК 351.82:67(477)

Н. С. Орлова

доктор наук з державного управління,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Київського національного торговельно-економічного університету

А. І. Лісютін

аспірант кафедри управління персоналом та економіки підприємства
Донецького державного університету управління

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО МЕХАНІЗМУ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ

У статті проведено оцінку ринку легкої промисловості України. Досліджено особливості розвитку вітчизняних підприємств легкої промисловості в умовах імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також Зони вільної торгівлі з ЄС. На основі аналізу сучасної державної політики виділено основні проблеми розвитку легкої промисловості в Україні. Для розвитку галузі на українському ринку та покращення її можливостей на європейському ринку запропоновано напрями державного механізму підвищення конкурентоспроможності підприємств легкої промисловості.

Ключові слова: державний механізм, конкурентоспроможність, легка промисловість, євроінтеграція.

Постановка проблеми. Зростання національної конкурентоспроможності є метою державної економічної політики й інструментом реалізації моделі сталого економічного розвитку. Сучасна економічна ситуація в Україні визначає економічне зростання головним пріоритетом розвитку країни.

Серед чинників, які впливають на економічний розвиток країни, виокремлюють ефективність уряду, конкурентоспроможність галузей економіки, економічні показники та стан інфраструктури. За допомогою цих чинників можна оцінити конкурентоспроможність країни. Найважливішими питаннями політики держави у макроекономічному аспекті є вибір і обґрунтування співвідношень між темпами зростання всієї економіки і її галузей. Формування ефективних механізмів державного регулювання легкої промисловості в Україні дозволить досягти стабільного функціонування галузі, підвищити конкурентоспроможність вітчизняних товарів на європейському та міжнародному ринках та створити нові виробничі потужності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичну і методологічну основу конкурентоспроможності легкої промисловості та інших галузей економіки України становлять праці таких вітчизняних учених: М.Ю. Барна [1], Л.Е. Касьян [2], В.В. Коваленко [3], П.О. Куцик [1], В.М. Посторонко [4], Б.Б. Семак [1] та ін. Ці науковці окреслили основні методи оцінки конкурентоспроможності підприємств та перспективи її розвитку. У сучасній економічній літературі [5–7], в якій досліджуються проблеми економічного зростання та фактори його динаміки, визначається система чинників, які впливають на рівень конкурентоспроможності.

На сучасному етапі розвитку економіки не вистачає уваги науковців у обґрунтуванні та розробленні наукових підходів до формування ефективних механізмів державного регулювання легкої промисловості для підвищення її конкурентоспроможності на національному та міжнародному ринках.

Мета статті – визначити напрями державного механізму підвищення конкурентоспроможності підприємств легкої промисловості в Україні для її економічного

розвитку та ефективного євроінтеграційного процесу.

Виклад основного матеріалу. Розширення євроінтеграційних зв'язків України, посилення залежності національної економіки від процесів глобалізації та, як наслідок, підвищення міжнародної конкуренції актуалізує проблему розвитку національної конкурентоспроможності. Оцінка конкурентоспроможності економік різних країн проводиться на базі моніторингу бізнес клімату, дослідження державного управління, ступеня глобалізації економіки, рівня економічної свободи, рівня розвитку людського потенціалу, рівня корумпованості суспільства [7]. У рейтингу Всесвітнього економічного форуму за 2017–2018 рр. Україна посіла 81-е місце серед 137 країн світу, втративши чотири позиції за рік (табл. 1) (на основі [8]).

Українська легка промисловість сьогодні є потужним багатогалузевим комплексом із виробництва товарів народного споживання та одна із небагатьох галузей господарства зі швидким обігом капіталу. Галузь утворює потужний виробничий потенціал, здатний виробляти широкий спектр товарів широкого вжитку і промислового призначення. Легка промисловість України об'єднує 23 види економічної діяльності, які згруповано у три основні розділи (табл. 2).

В Україні до цього часу не визначена стратегічна лінія державної політики та відсутнє системне бачення розвитку легкої промисловості. Промислова політи-

ка як частина державної економічної політики має сформулювати стратегію розвитку сектора легкої промисловості України. Необхідне надання статусу пріоритетної галузі легкої промисловості й відповідна зміна законодавства. Підприємства легкої промисловості потребують комплексу заходів нормативно-правового забезпечення у сфері виробництва, експорту та імпорту української продукції, захисту прав власності, усунення адміністративних бар'єрів, сприяння інноваційній діяльності.

Сьогодні в Україні через нерівномірне розміщення продуктивних сил, а також унаслідок природних та історичних особливостей її розвитку обсяг продукції легкої промисловості на душу населення відрізняється по областях більше ніж у 10 разів: найбільший у Житомирській області, найнижчий – у Волинській. Сучасний стан підприємств цієї галузі характеризується наявністю жорсткої конкуренції, необхідністю гнучко реагувати на неодноточні зміни ситуації на ринку [9].

Легка промисловість України є однією з найбільш соціально значущих галузей промисловості, однак її частка в загальній структурі реалізованої продукції поступово зменшується (табл. 3).

За результатами аналізу визначено, що темпи зростання обсягів реалізованої продукції легкої промисловості відстає від обсягів зростання продукції промисловості.

Як внутрішнє, так і зовнішнє середовище легкої промисловості ставлять жорсткі умови для побудови ефективних систем

Таблиця 1

Україна у рейтингу за Індексом глобальної конкурентоспроможності

2010–2011 (139 країн)	2013–2014 (148 країн)	2014–2015 (144 країни)	2015–2016 (140 країн)	2016–2017 (138 країн)	2017–2018 (137 країн)
89	84	76	79	85	81

Таблиця 2

Структура легкої промисловості України

Розділ	Характеристика
Текстильне виробництво	ткацьке виробництво, виробництво трикотажного полотна, килимів, канатів, мотузок, нетканих матеріалів, інших текстильних виробів, крім одягу, тощо
Виробництво одягу	виробництво одягу зі шкіри, виробництво робочого, спіднього, верхнього одягу та аксесуарів, виготовлення виробів із хутра, виробництво трикотажного і в'язаного одягу, панчішно-шкарпеткових виробів тощо
Виробництво шкіри, вироби зі шкіри та інших матеріалів	виробництво взуття, дублення й оздоблення шкіри, вичинка і фарбування хутра, виробництво дорожніх виробів, сумок тощо

державного управління. Широкий імпорту товарів сприяє витисненню з ринку продукції легкої промисловості вітчизняного виробництва. У 2016 р. галузь почала набирати обертів завдяки зростанню обсягів продукції, інвестицій в основний капітал та кількості працівників.

Легка промисловість тісно пов'язана з багатьма суміжними галузями промисловості та обслуговує весь господарчий комплекс, сприяє розвитку сільського господарства, хімічної та машинобудівної промисловості, чим підвищує економічну і стратегічну безпеку держави [4]. Достовірна оцінка можливостей підприємства, його сильних і слабких сторін дозволяє відпрацювати успішну конкурентну стратегію та визначити положення підприємств на ринку. Досягнення цієї мети можливе лише за наявності оперативної й об'єктив-

ної оцінки конкурентоспроможності [5].

Підприємства галузі легкої промисловості виробляють широкий асортимент товарів споживчого, виробничо-технічного та спеціального призначення (табл. 4).

Із наведеної табл. 4 можна зробити висновок, що найбільшими темпами зростання протягом 2013–2017 рр. характеризується ткацьке виробництво, виробництво інших текстильних виробів, текстильне виробництво. Структура споживання товарів легкої промисловості України сьогодні зберігає свої пропорції; пріоритет у споживанні належить індивідуальному споживачеві (населенню).

На формування і використання інноваційного потенціалу здійснюють вплив такі чинники зовнішнього і внутрішнього середовища: державна політика у галузі економіки; державні заходи із забезпечення

Таблиця 3

Легка промисловість у структурі реалізованої промислової продукції [10]

	2013		2014		2015		2016		2017	
	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%	млрд. грн.	%
Промисловість	1322,4	100,0	1428,8	100,0	1776,6	100,0	2158	100,0	2608	100,0
Переробна промисловість	817,7	61,8	903,7	63,3	1139,2	64,1	1312,7	60,8	1619,5	62,1
Легка промисловість	9,6	0,7	11,5	0,8	17,4	1,0	20,3	0,9	25,4	1,0

Таблиця 4

Індекси промислової продукції за видами діяльності за 2013–2017 роки, % до попереднього року [10]

Показник	2013	2014	2015	2016	2017
Промисловість	95,7	89,9	87,0	102,8	100,4
Переробна промисловість	92,7	90,7	87,4	104,3	104,8
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	94,1	98,6	92,0	102,2	107,2
Текстильне виробництво	93,4	103,9	96,8	104,9	112,6
Ткацьке виробництво	85,4	98,1	109,4	105,8	114,8
Виробництво інших текстильних виробів	95,9	104,5	93,2	105,4	113,0
Виробництво одягу	95,2	102,0	92,1	101,0	104,4
Виробництво одягу, крім хутряного	96,3	95,6	94,7	102,6	105,6
Виробництво шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	92,7	84,0	84,5	101,5	107,0
Дублення шкір і оздоблення шкіри; виробництво дорожніх виробів, сумок, лимарно-сідельних виробів; вичинка та фарбування хутра	113,2	81,4	82,7	98,5	107,7
Дублення шкір і оздоблення шкіри; вичинка та фарбування хутра	115,4	77,5	75,4	93,7	104,0
Виробництво взуття	82,6	85,7	85,7	103,3	106,6

доступу інноваційно-орієнтованих підприємств і установ до фінансування; фінансова підтримка державою інвестиційних проектів; нормативно-правова база регулювання інноваційної й інвестиційної діяльності; механізм державно-приватного партнерства в інноваційній сфері; свобода доступу зовнішніх інвесторів до ринку; галузева ідеологія застосування нових технологічних рішень на підприємствах; трансферт інноваційних технологій між підприємствами однієї галузі; інноваційна активність суб'єктів підприємницької діяльності на ринку [1].

У 2007 р. Міністерством було розроблено низку заходів, направлених на вдосконалення державного регулювання розвитку легкої промисловості, підтримку інноваційно-інвестиційних проектів, удосконалення структури виробництва з урахуванням розвитку світових ринків товарів легкої промисловості, розвиток вітчизняної сировинної бази, проведення ефективної митно-тарифної політики, забезпечення сертифікації продукції і впровадження систем управління якістю, а також науково-технічне забезпечення технологічного переоснащення підгалузей легкої промисловості. Крім того, раніше Кабінет міністрів України схвалив концепцію Державної програми розвитку легкої промисловості на період до 2011 р. [11].

У 2014–2015 рр. валютне регулювання Нацбанку (обов'язковий продаж 75% валютної виручки, 90-денний строк розрахунків за експортно-імпортними операціями, ускладнення купівлі іноземної валюти) стримувало роботу вітчизняних експортерів, знижувало привабливість отримання кредитів в іноземній валюті, що призводило до затримок у розрахунках і порушення умов зовнішньоекономічних контрактів. Це рішення призвело до скорочення експорту, зменшення обсягу виробництва продукції, зниження надходжень до бюджету.

Економіку України можна віднести до переважно сировинних. Тому в грудні 2016 року Кабінет Міністрів затвердив положення про Національний комітет промислового розвитку, який повинен надавати рекомендації щодо переходу на сучасну індустріальну модель економіки на основі

інноваційних технологій. У червні 2017 р. Міністерство економічного розвитку і торгівлі презентувало документ під назвою Пропозиції до Першочергового плану дій із промислового розвитку України [12].

Нині вітчизняні підприємства легкої промисловості працюють в умовах імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також Зони вільної торгівлі з ЄС. Сподівання на покращення ситуації у виробництві товарів легкої промисловості у зв'язку з членством України у Світової організації торгівлі (СОТ) не, адже значне скорочення їх виробництва відбулося у результаті зниження рівня митно-тарифного захисту внутрішнього ринку під час вступу 5 лютого 2008 року України до СОТ. Середньоарифметична ставка імпортного митного тарифу на товари легкої промисловості в Україні становить 5,3%, а в країнах ЄС – 9,8%. Так, наприклад, на пряжу бавовняну та тканини бавовняні ставка імпортного мита в Україні «0», в країнах ЄС – 6,4–8,0%; така ж ситуація із митами на послуги з виготовлення одягу до країн ЄС. Таким чином, членство України в СОТ не дало українським виробникам отримати рівні можливості доступу до зовнішніх ринків [13].

За 2017 рік обсяги імпорту та експорту з Європи перевищили обсяги імпорту та експорту з країн СНД (табл. 5). Різниця в показниках зумовлена тим, що український виробник в основному поставляє до країн Європи лише послуги (виробництво товарів із давальницької сировини), а до країн СНД здійснюється прямий експорт. Це є прийнятним для Європейської сторони і підтверджується її тарифною пропозицією щодо скасування до нуля ставок ввізних мит на текстиль груп 50–53 походженням з України. Однак наполягання Європейською стороною на таке ж скасування Україною ввізних мит на текстиль та взуття, походженням із ЄС (при цьому на взуття Європейська сторона зберігає свої ввізні мита протягом 5 років), є дискримінаційним щодо українських виробників.

В Угоді про асоціацію між Україною та ЄС пропонується також поступове скасування Україною:

- ставок експортних мит на шкірсировину, починаючи з 2013 року зі ставкою 12,5% до нуля у 2023 році, що суперечить

Таблиця 5

Експорт-імпорт регіонів України у торгівлі товарами з країнами СНД та ЄС у 2016 році (на основі [10])

Рік	Експорт				Імпорт			
	СНД		ЄС		СНД		ЄС	
	у % до загального обсягу	у % до 2015	у % до загального обсягу	у % до 2015	у % до загального обсягу	у % до 2015	у % до загального обсягу	у % до 2015
2015	20,5	52,5	34,1	76,5	27,9	60,7	40,9	72,8
2016	16,6	77,3	37,1	103,7	21,8	81,7	43,7	111,8
2017	9,5	215,8	27,4	80,4	31,3	89,1	19,3	211,9

Закону України «Про вивізне (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину» зі змінами від 16.11.2006 №356-У, яким відповідно до вимог СОТ установлено ставки вивізного мита на шкірсировину за кодами згідно з УКТЗЕД 4101, 4102, 4103900000 [14];

- ввізного мита на товарну позицію 6 309 (одяг та інші вироби, що використовувались) протягом 5 років із запровадженням вхідних цін. Майже весь обсяг імпорту цих товарів в Україну (98%) завозиться з країн Європи.

Суттєвим бар'єром у пошкваленні експорту до країн ЄС є також відмінності в технічних і санітарних стандартах, системах стандартизації та сертифікації, ветеринарному та екологічному контролі. Адаптація стандартів ЄС дасть змогу прибрати бар'єри та отримати кращий доступ на ринки ЄС. Однак і в цьому разі класична зона вільної торгівлі матиме обмежений позитивний вплив на економіку України [15].

Висока питома вага імпорту, що став причиною посилення стратегічної й товарної залежності держави від закордонних країн, відсутність цивілізованого ринку споживчих товарів, що виражається в загостренні конкуренції на внутрішньому ринку між українськими й закордонними товаровиробниками потребують додаткової уваги посиленню контролю за споживанням товарів легкої промисловості [15].

Для вирішення означених проблем необхідним є розроблення та впровадження нових напрямів державного механізму підвищення конкурентоспроможності легкої промисловості для розвитку галузі на українському ринку та покращення її можливостей на європейському ринку (рис. 1.).

Висновки і пропозиції. На основі проведеного дослідження визначено, що сьогодні українська легка промисловість є потужним багатогалузевим комплексом з виробництва товарів народного споживання, який здатний виробляти широкий спектр товарів широкого вжитку і промислового призначення.

Аналіз динаміки та структури розвитку легкої промисловості України показав, що темпи зростання обсягів реалізованої продукції легкої промисловості відстає від обсягів зростання продукції промисловості. Досліджено особливості розвитку вітчизняних підприємств легкої промисловості в умовах імплементації Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також Зони вільної торгівлі з ЄС. Виділено основні проблеми розвитку легкої промисловості в Україні: відсутність нормативної бази захисту внутрішнього ринку від контрабанди товарів; неконтрольований імпорт; проблема захисту українського виробника; низький рівень іноземних інвестицій; відсутність середньо- і довгострокового кредитування на сприятливих засадах; дефіцит стратегічно важливих для галузі видів сировини; високий ступінь зношеності основних засобів виробництва.

Для вирішення проблем галузі запропоновано напрями державного механізму підвищення конкурентоспроможності підприємств легкої промисловості (поліпшення кадрового потенціалу, детінізація внутрішнього ринку, удосконалення системи тарифікації на енергоносії для промислових підприємств, спрощення дозвільних процедур, законодавство, цінова, митна політика, конкуренція, інфраструктура). Реалізація запропонованих напрямів забезпечить економічний розвиток галузі та покращення її можливостей на європейському ринку.

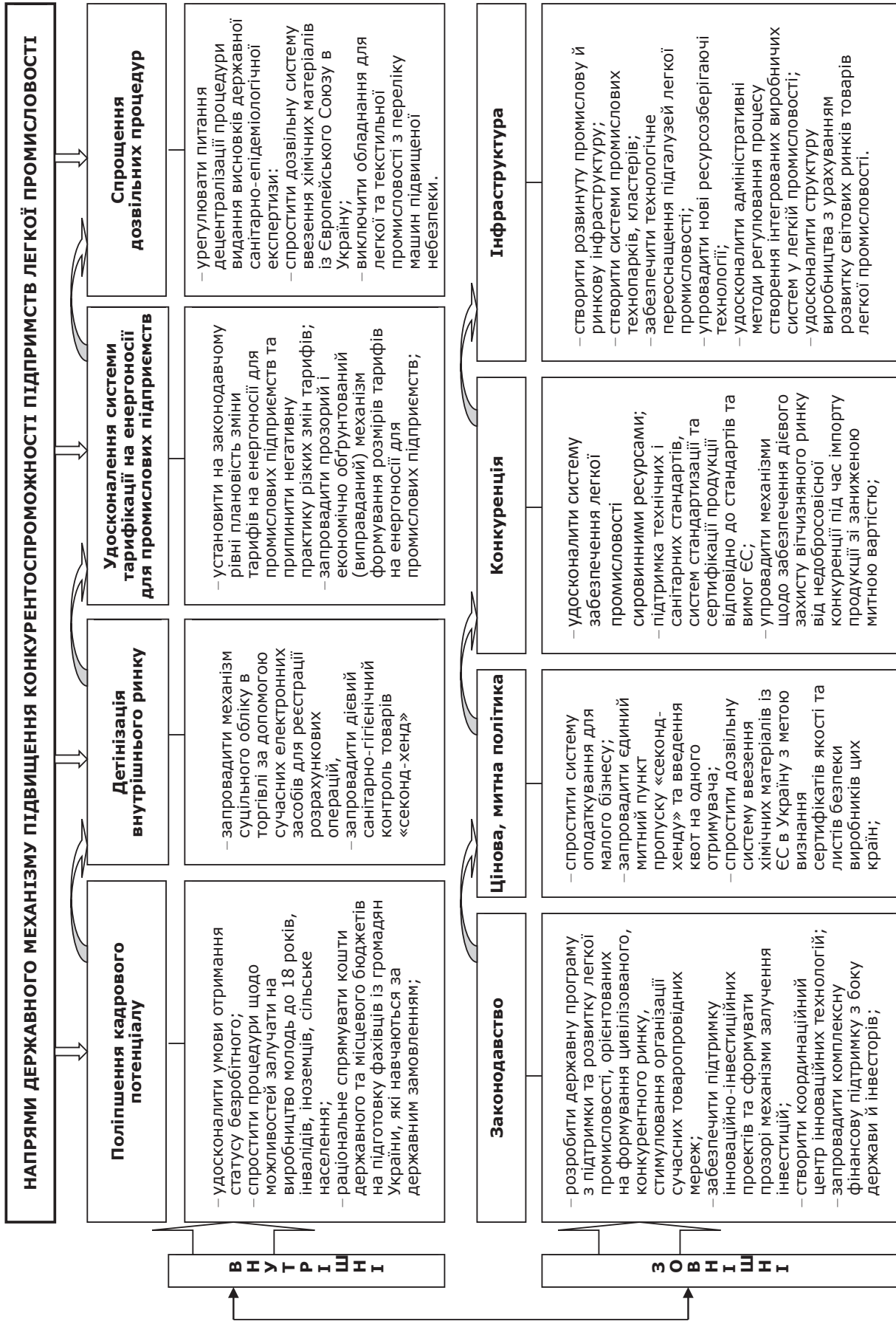

Рис. 1. Напрями державного механізму підвищення конкурентоспроможності підприємств легкої промисловості

Список використаної літератури:

1. Вісник Львівського торговельно-економічного університету / ред. кол.: Куцик П.О., Барна М.Ю., Семак Б.Б. та ін. Львів: Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2017. Вип. 53. 184 с. (Економічні науки).
2. Касьян Л.Е. Стан та перспективи розвитку легкої промисловості України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. Вип. 6. Ч.1. С. 147–150.
3. Коваленко В.В. Діагностика основних показників діяльності підприємств легкої промисловості України. Вісник Хмельницького національного університету. 2016. № 5. Т.1. С. 94–98.
4. Посторонко В.М. Тенденції розвитку підприємств легкої промисловості України. Вісник ЖДТУ. 2012. № 1 (59). С. 189–191.
5. Зайцева Л.О. Конкурентоспроможність підприємств: теоретичний аспект управління: монографія. Старобільськ: ДЗ ЛНУ імені Т. Шевченка, 2018. 235 с.
6. Orlova N., Mokhova J. The Ukraine's competitiveness enhancement in conditions of sustainable economic development. Transformational processes the development of economic systems in conditions of globalization: scientific bases, mechanisms, prospects: collective monograph / edited by M. Bezpartochnya, in 2 Vol. / ISMA University. Riga: "Landmark" SIA, 2018. Vol. 1. 348 p.
7. Хворост Т.В. Стан конкурентоспроможності національної економіки України. Економіка і суспільство. 2017. № 10. С. 145–148.
8. World Economic Forum (2017). The Global Competitiveness Report 2017–2018. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/> [Accessed 27 October 2017].
9. Легка промисловість України. Державна підтримка українського експорту. URL: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/prom/ukr/9.html>
10. Україна у цифрах 2017: статистичний збірник. Київ: ТОВ «Видавництво «Консультант». 241 с.
11. Концепція Державної цільової програми розвитку легкої промисловості на період до 2011 р.: розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2006 р. № 673-р // Верховна Рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/673-2006-%D1%80>
12. Підсумки-2017: українська промисловість / MIND – спеціальний проект галузі майбутнього. URL: <https://mind.ua/publications/20180265-pidsumki-2017-ukrayinska-promislovist>
13. Експорт одягу та взуття до ЄС: практич. пос. // Міністерство економічного розвитку та торгівлі України. 70 с.
14. Про вивізне (експортне) мито на живу худобу та шкіряну сировину: Закон України від 07.05.1996 № 180/96-ВР. / Законодавство // Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/180/96-%D0%B2%D1%80>
15. Овчинникова О.М. Перспективи розвитку легкої промисловості України в умовах глобалізації. Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації: матеріали III міжнар. наук.-практич. конф., 17–18 лют. 2012 р. Дніпропетровськ. 2012. Т. 5. URL: http://confcontact.com/2012_02_17/2012_strategy5/33_Ovchinnikova.htm

Орлова Н. С., Лисютин А. И. Направления государственного механизма повышения конкурентоспособности предприятий легкой промышленности в Украине

В статье проведена оценка рынка легкой промышленности Украины. Исследованы особенности развития отечественных предприятий легкой промышленности в условиях имплементации Соглашения об ассоциации между Украиной и ЕС, а также Зоны свободной торговли с ЕС. На основе анализа современной государственной политики выделены основные проблемы развития легкой промышленности в Украине. Для развития отрасли на украинском рынке и улучшения ее возможностей на европейском рынке предложены направления государственного механизма повышения конкурентоспособности предприятий легкой промышленности.

Ключевые слова: государственный механизм, конкурентоспособность, легкая промышленность, евроинтеграция.

Orlova N., Lisyutin A. The directions of the government mechanism of increasing the competitiveness of light industry enterprises in Ukraine

The article evaluates the market of light industry in Ukraine. There is investigated the peculiarities of the domestic light industry enterprise's development under the conditions of the implementation of the Association Agreement between Ukraine and the EU, as well as the Free Trade Area with the EU are explored. The main problems of light industry development in Ukraine are analyzed based on the analysis of modern state policy. The direction of the government mechanism to improve the competitiveness of enterprises of light industry are proposed for the development of industry in the Ukrainian market and to improve its capabilities in the European market offered.

Key words: *government mechanism, competitiveness, light industry, eurointegration.*